

only favour learning and awareness of folk educational experience but also raise the level of spirituality in youth and revive matrix foundations of cultural growth of a human.

Scientific comprehension of ethno-pedagogy as a component of national culture and its interaction with other socio-cultural factors can serve as an effective source of national self-awareness of Ukrainian national idea and harmonization of cultural-educational space.

In the given work the role of ethno-pedagogy as a cultural-anthropological phenomenon in the formation of the holistic harmonious personality has been studied and the importance of building cultural-educational space on the bases of the revival of national awareness and respect for folk traditions which is enabled due to the implementation of cultural-anthropological foundations of national ethno-pedagogy into the content of learning and upbringing has been proved. The attention is focused on the necessity to include cultural-anthropological foundations of ethno-pedagogy into the content of education and the fact that the use of cultural-anthropological foundations of ethno-pedagogy and ethno-pedagogical principles of upbringing will favour the development of thoroughly developed harmonious personality has been proved.

Key words: *cultural-anthropological approach, ethno-pedagogy, cultural conformity, folk upbringing, natural conformity, cultural-educational space, cultural-anthropologic foundations.*

УДК 373.018.523(091)(477)

Г. І. Іванюк

Педагогічний інститут

Київського університету імені Бориса Грінченка

ДИФЕРЕНЦІЙОВАНИЙ ПІДХІД ДО ПЕРІОДИЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИХ ЗАСАД РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОЇ ШКОЛИ УКРАЇНИ

У статті подано авторську концепцію диференційованого підходу до студювання та періодизації соціально-педагогічних засад розвитку сільської школи України другої половини ХХ століття. Сільська школа розглядається як соціально-педагогічне явище. Визначальними щодо розвитку сільської школи є запити суспільства на підготовку учнів до праці та життєдіяльності в різних суспільних сферах. Сутність змін мети, змістово-методичного забезпечення, шкільної мережі та фахової підготовки вчителя змінювалися відповідно до освітніх парадигм. Ця ідея є визначальною щодо з'ясування сутності зовнішньої та внутрішньошкільної диференціації, що уможливило з'ясування особливостей соціально-педагогічних засад розвитку сільської школи в означених хронологічних межах.

Ключові слова: *сільська школа, диференційований підхід, періодизація, період, етап, соціально-педагогічні засади, розвиток.*

Постановка проблеми. Дослідження періодизації соціально-педагогічних засад розвитку сільської школи України перебуває у двох площинах і стосується радянської доби (друга половина 50-х – 1991-й рік) та становлення системи освіти в незалежній Україні (1991–1999 рр.). Особливості розвитку сільської школи України розглядаються в контексті загальних трансформаційних тенденцій, що мали місце в системі загальної середньої освіти.

Диференційований підхід до вивчення та періодизації соціально-педагогічних засад розвитку сільської школи України другої половини 50-х – 90-х років ХХ століття ґрунтується на розумінні сутності нормативно-знанневої

парадигми та зовнішньої диференціації мети, завдань, змісту, методів навчання й виховання учнів, структур загальноосвітніх шкіл за радянського часу; особистісно орієнтованої парадигми освіти учнів з часу незалежності України та внутрішньошкільної диференціації.

Аналіз актуальних досліджень. Окремі аспекти української історико-педагогічної думки з давніх часів порушено у наукових доробках українських учених, а саме: конкретно-історичний, порівняльно-історичний, ретроспективний аналіз педагогічних явищ і фактів, класифікація фактичного матеріалу і теоретичних узагальнень (О. Любар, М. Стельмахович, Д. Федоренко) [10, 17]. Окремі аспекти систематизації внеску педагогів у розвиток педагогічної думки та її періодизації розкрито в сучасних працях (В. Гомоннай [3], Я. Бурлака, Ю. Руденко [2, 7–13]).

Для виокремлення критеріїв періодизації розвитку сільської школи в соціально-педагогічному контексті другої половини 50-х – 90-х років ХХ ст., важливими є дослідження сучасних учених, що розкривають підходи й показники періодизації педагогічної думки в Україні (О. Сухомлинська [12], Н. Гупан [6]), розвиток школи в умовах реформування системи освіти (Л. Березівська [1], В. Курило [9]); вплив освітніх парадигм на розвиток змісту освіти радянської доби (О. Пометун, Г. Фрейман) [11, 2–7].

Мета статті – розкриття сутності диференційованого підходу щодо дослідження й розроблення періодизації соціально-педагогічних засад розвитку сільської школи України другої половини 50-х – 90-х рр. ХХ століття в контексті пріоритетних освітніх парадигм.

Виклад основного матеріалу. Парадигмальний і конкретно-історичний аналіз впливу соціальних та педагогічних домінант на розвиток сільської школи України, що зумовили трансформацію мети, змістово-методичного та матеріально-технічного забезпечення, вдосконалення підготовки педагогічних кадрів до роботи в сільських школах, уможливив розроблення періодизації в хронологічних межах другої половини ХХ століття.

Варто зауважити, що періодизація соціально-педагогічних засад розвитку сільської школи (друга половина 50-х – 90-ті роки ХХ ст.) знаходиться в межах нормативно-знанневої парадигми радянської системи освіти (школи) та особистісно орієнтованої парадигми в незалежній Україні. Концептуальною ідеєю періодизації розвитку сільської школи є розуміння того, що радянська доба не є абсолютним протиставленням періоду розвитку сільської школи в контексті розбудови системи освіти в незалежній Україні, а тому й не розділяємо сільську школу на суто радянську та пострадянську, часів незалежності. Попри негативні тенденції, що були притаманні розвиткові сільської школи радянської доби, вона мала значні здобутки, втрата яких болісно позначилася на її стані у пострадянську добу.

Періодизація соціально-педагогічних засад розвитку сільської школи в Україні в хронологічних межах дослідження потребує уточнення понять.

Розвиток цього соціально-педагогічного феномену в радянській системі освіти на засадах нормативно-знаннєвої парадигми (друга половина 50-х – 90-ті роки ХХ ст.) відносимо до радянської доби. Поняття «доба» суголосне поняттю «епоха», як вважає Н. Гупан: «Епоха (доба) – це найбільший проміжок часу, який виділяється на основі однієї з характерних рис» [5, 54].

Ґрунтуючись на парадигмальному підході до періодизації соціально-педагогічних засад розвитку сільської школи в Україні в хронологічних межах дослідження ми беремо до уваги те, що вихідною і верхньою межею доби (у сенсі історико-педагогічного дослідження) є домінуюча освітня парадигма. В «Українському педагогічному енциклопедичному словнику» (за ред. С. Гончаренка) це поняття подано як «точка зору, яка встановилася, стала звичною, модель – стандарт розв'язання певного класу педагогічних задач, які, однак, незважаючи на те, що в педагогічній науці і передовій педагогічній практиці вже є факти, які ставлять під сумнів загальноприйнятну модель – стандарт, загальноприйнятну точку зору» [4, 341].

Щодо виокремлення періодів, ми підходимо до цього питання з наукових позицій Я. Каракури, який виокремив ознаки періоду (в межах доби (епохи)) як окремий відтинок часу в історико-педагогічному процесі, що має свій початок і завершеність, характеризується спільними особливостями, ознаками й має відмінності, порівняно з попередніми або наступними періодами [8, 36]. У періодизації досліджуваного феномену ми опираємося на думку Н. Гупана, який наголошує, що «періоди в історико-педагогічних дослідженнях є складниками загального процесу, який видозмінюється в часі. У межах періодів, що утворюють систему певного феномену, спостерігається трансформація його сутності» [5, 54].

Для виявлення передумов розвитку сільської школи в Україні в умовах реформування радянської системи освіти нами виокремлено період «Становлення та розвиток сільської школи в УСРР (УРСР) (20-ті роки – перша половина 50-х років ХХ ст.)». У цьому періоді визначено три етапи, що характеризуються часовими межами й сутнісними особливостями розвитку мети шкільної освіти учнів сільських шкіл, змісту, форм, методів навчання й виховання, типів сільських шкіл і трансформацією вимог до вчителя в умовах змін освітніх парадигм: «Адаптація сільської школи до соціальних трансформацій радянського села (20-ті роки ХХ ст.)»; «Уніфікація сільської школи в радянській системі освіти (30-ті – 40-ві роки ХХ ст.)»; «Загострення суперечностей у розвитку сільської школи (40-ві – перша половина 50-х років ХХ ст.)». Початок цього періоду (20-ті роки ХХ ст.) збігається з початком становлення та розвитку радянської доби шкільної освіти, зокрема й нового бачення сільської школи, що ґрунтувалося на класовому підході й нормативно-знаннєвій парадигмі. Верхня межа періоду визначена першою половиною 50-х рр. ХХ ст. і загостренням суперечностей розвитку освіти в країні загалом і сільської школи зокрема. Ці суперечності спостерігалися між

існуючою системою шкільної освіти та вимогами суспільства до загальноосвітньої підготовки учнів; між вимогами суспільства щодо підготовки учнів до праці в сільському господарстві, промисловості, закладах культури та відставанням сільської школи; між потребами соціально-економічних, політичних перетворень, що формували суспільну думку про соціально-економічну, культурну значущість сільської школи та відривом її діяльності від соціально-культурного середовища.

Для окреслення періодизації соціально-педагогічних засад розвитку сільської школи в радянську добу та вдосконалення її функціонування в системі освіти України основоположними стали парадигмальний, культурно-антропологічний, цивілізаційний, диференційований підходи (Г. Биков, Г. Богуславський, Н. Гупан, Г. Корнетов, О. Ляшенко, О. Сухомлинська).

Для обґрунтування періодів розвитку сільської школи (друга половина 50-х – 90-і роки ХХ ст.) виокремлено дві групи критеріїв: соціальні, педагогічні.

Групу соціальних критеріїв складають запити суспільства на освіту учнів сільських шкіл, а саме:

- відповідність мети, змісту загальної середньої освіти пріоритетам соціально-економічного розвитку суспільства;
- суспільні ідеї щодо розвитку сільської школи; механізми державного регулювання розвитку сільської школи;
- залежність типів сільських шкіл та їх структур і мережі від демографічних, економічних чинників;
- зв'язки загальноосвітньої школи з культурним, соціальним середовищем і суб'єктами господарювання на селі; економічні, демографічні та природні чинники розвитку сільської школи.

До педагогічних критеріїв відносимо такі: сутність змісту освіти, технологічного та методичного забезпечення навчально-виховного процесу (освітнього), зміст і форми фахової підготовки вчителя до роботи в сільській школі, передовий педагогічний досвід (новаторська педагогіка), педагогічні теорії та науковий супровід діяльності сільської школи, що зумовлювали її розвиток у різні історико-педагогічні періоди.

Аналіз динаміки мережі сільських шкіл здійснено за такими показниками: за обсягом знань (початкова, основна, повна); за характером знань (загальноосвітні); за віком учнів (для дітей, молоді та дорослих); за формою власності (державні, приватні, муніципальні); за часом перебування і характером організації учнів (школи-інтернати, де учні живуть і навчаються, школи з продовженим днем, де учні навчаються) [4, 502].

У радянську добу домінантною була зовнішня диференціація, що зумовлювала особливості змісту, форм і методів навчання й виховання, мережі сільських шкіл на відміну від міських. Ці особливості формувалися суспільними потребами щодо освітньо-трудової підготовки учнів сільських

шкіл, а не запитами учнів та їх батьків. Вони ґрунтувалися на політико-економічних стратегіях держави щодо села загалом та регламентувалися партійними документами (рішеннями з'їздів, пленумів КПРС) і дублювалися в законах про освіту, де визначалися межі зовнішньої диференціації сільської школи, які зумовлювали особливості її розвитку. У різні роки радянської доби характерними ознаками розвитку сільської школи були як диференціація мети, завдань підготовки учнів до праці, так і наближення (уніфікація) мети, змісту, форм навчання і виховання учнів сільської школи до школи міської.

Зв'язки сільської школи з соціально-культурним середовищем формувалися під впливом соціально-економічних стратегій суспільства. На основі зазначених вище методологічних підходів розроблено періодизацію дослідження означеного феномену в означених хронологічних межах (табл. 1).

Таблиця 1

**Періодизація соціально-педагогічних засад
розвитку сільської школи України (20 – 90-ті роки ХХ ст.)**

Доба (епоха) (хронологічні межі)	Періоди (хронологічні межі)	Етапи (хронологічні межі)
Радянська доба (20-ті – перша половина 50-х рр. ХХ ст.)	Становлення та розвиток сільської школи в УСРР (УРСР) (20-ті роки – перша половина 50-х років ХХ ст.)	Адаптація сільської школи до соціальних трансформацій радянського села (20-ті рр. ХХ ст.)
		Уніфікація сільської школи в радянській системі освіти (30-ті – 40-ві роки ХХ ст.)
		Загострення суперечностей у розвитку сільської школи (40-ві – перша половина 50-х рр. ХХ ст.)
Радянська доба (друга половина 50-х – 1991 рр. ХХ ст.)	Зміцнення зв'язків сільської школи із соціально-культурним середовищем в умовах реформування радянської системи освіти (1958–1972)	Диференціація завдань і шляхів розвитку сільської школи в умовах лібералізації суспільного життя (1958–1964)
		Подолання відставання діяльності сільської школи від науково-технічного прогресу (1964–1972)
	Трансформація сільської школи та пошуки шляхів наближення її до міської (1972–1991)	Уніфікація діяльності сільської школи (1972– 1984) Відновлення в сільській школі етнокультурних тенденцій за умов часткової демократизації суспільного життя (1984–1991)
Доба незалежної України (1991–1999 рр.)	Розвиток сільської школи в умовах становлення ринкових відносин у незалежній Україні (1991–1999)	Внутрішньошкільна диференціація мети, завдань освіти учнів сільських шкіл на засадах особистісно орієнтованої парадигми (1991–1999)

У розробленні періодизації соціально-педагогічних засад розвитку сільської школи в Україні (в означених хронологічних межах) за виокремленими критеріями і показниками, ми розглядаємо диференційований підхід як основоположний з метою виявлення особливостей наведених вище показників, що відображали якісні й кількісні зміни в діяльності сільської школи [7, 9–11, 19–21, 35–36].

Для характеристики періодів враховано соціальні, економічні, демографічні, культурні чинники впливу на розвиток сільської школи; механізми державного регулювання розвитку шкільної освіти на селі, що скеровувалися постановами партійних пленумів, з'їздів, законами про освіту та закріплювались у документах керівних органів освіти (Міністерства освіти УРСР, Міністерства народної освіти УРСР, Міністерства освіти і науки України).

Хронологічні межі періодів розвитку сільської школи в означених територіальних і хронологічних межах є приблизними, оскільки початок і кінець кожного періоду не завжди чітко окреслений державними документами; часто-густо початок кожного періоду зароджується в історико-педагогічній ситуації попереднього, збігається з формуванням причин і передумов трансформації кожного періоду в наступний.

Для виокремлення періодів розвитку сільської школи використано методологічні підходи, що визначають періодизацію педагогічної думки в Україні [12, 49]. Виходячи з принципів парадигмального підходу до вивчення історико-педагогічних процесів, виявлено характерологічні особливості, що є визначальними щодо розвитку сільської школи кожного періоду.

Вихідні положення про зв'язок школи, сім'ї та зовнішнього середовища у процесі виховання, єдність трудового виховання і загального розвитку (морального, інтелектуального, естетичного, фізичного), розвиток, виявлення та розкриття індивідуальності в праці, високу моральність праці та її суспільно корисну спрямованість, різновиди праці, елементи виробничої праці дорослих у дитячій праці, творчий характер праці учнів у природному середовищі, єдність праці та багатогранного духовного життя є визначальними в діяльності сільської школи, вдосконаленні функціонування сільських шкіл у різних областях України в другій половині ХХ ст. та в наші дні. Школа – це динамічний суспільний організм, що змінюється: або розвивається під впливом позитивних змін, або зазнає стагнації. Зі зміною суспільства змінюється і школа, на неї здійснюють значний вплив у тому числі й соціокультурні чинники.

До основних показників, що відображають логіку змін освітніх систем у другій половині 50-х – 90-х рр. ХХ ст. доречно віднести: зміни освітніх парадигм у контексті політико-економічної моделі суспільства; модернізації мети, цілей і змісту шкільної освіти на селі (структури її мережі), наукових досліджень відповідно до запитів держави щодо розвитку сільської школи (її місця в системі загальної середньої освіти), особливостей підготовки та перепідготовки вчителя до роботи в сільській школі.

У хронологічних межах дослідження (друга половина 50-х – 90-ті рр. ХХ ст.) виокремлено період зміцнення зв'язків сільської школи з соціально-культурним середовищем в умовах реформування радянської системи освіти (1958–1972 рр.). У цьому періоді виокремлено два етапи: 1958–1964 рр. – етап диференціації завдань і шляхів розвитку сільської школи в умовах лібералізації суспільного життя. Ключовою тенденцією означеного етапу був пошук шляхів подолання відриву шкільної освіти на селі від потреб суспільства щодо підготовки учнів до праці в різних сферах виробництва, зміцнення зв'язків школи із сільськогосподарськими підприємствами в умовах послаблення економічного та правового тиску держави на селян. З'ясовано, що на засадах зовнішньої диференціації відбулось удосконалення змісту сільської шкільної освіти, розвиток типів сільських шкіл, вдосконалення практико-професійної підготовки учнів до праці в сільському господарстві, також здійснювалося зміцнення зв'язків школи з сільськогосподарськими підприємствами та соціокультурним середовищем села.

Етап подолання відставання сільської школи від науково-технічного прогресу (1964–1972 рр.) виокремлено, базуючись на суспільних запитах щодо освіти сільських школярів і підготовки їх до праці, освітніх парадигмах. Наш підхід до виокремлення вказаних етапів аргументований тим, що в умовах нормативно-знаннєвої парадигми переважала зовнішня диференціація мети і завдань, змістово-методичного забезпечення, джерел фінансування, підготовки вчителя до роботи в сільській школі.

Період трансформації сільської школи в умовах стандартизації шкільної освіти та пошук шляхів наближення її до міської (1972–1991 рр.) умовно поділяємо також на два етапи: 1) 1972–1984 рр. – уніфікація діяльності сільської школи; 2) 1984–1991 рр. – відновлення в сільській школі етнокультурних тенденцій в умовах часткової демократизації суспільного життя.

Державне регулювання розвитку сільської школи визначало пріоритет зовнішньої диференціації до фінансування та матеріально-технічного забезпечення її діяльності за кошти держави, колгоспів, радгоспів, відомств сільськогосподарської галузі. Простежувалося розширення професійних функцій сільського вчителя із соціальними та визнання його учасником перебудови сільської школи. Для цього періоду характерне становлення та розвиток педагогічного новаторства, поширення педагогічного досвіду, що трансформували ідеї зв'язку навчання з життям і сільськогосподарським виробництвом, взаємодії школи та соціального середовища села. З'ясовано, що сільська школа відрізнялася від міської лише пріоритетом трудового виховання й підготовки учнів до вибору професії та праці в сільському господарстві, промисловості.

Виявлено, що на етапі відновлення в сільській школі етнокультурних тенденцій в умовах часткової демократизації суспільного життя (1984–1991 рр.) в сільських школах отримали розвиток різні моделі державно-

громадського управління школою, зростання ініціатив педагогічних колективів щодо вдосконалення навчально-виховної, позакласної роботи, розвитку учнівського самоврядування. Оновлення структури навчальних планів (шкільного компонента) стимулювало піднесення ініціатив педагогів, батьків, громадськості сіл до відновлення елементів етнопедагогічних традицій та їхнє залучення до формування змісту шкільного компонента (вибір профілів народних промислів, предметів культурознавчого змісту з метою їх поглибленого вивчення).

З'ясовано, що недосконалість економічної підтримки сільської школи з боку держави слугувала гальмівним чинником її розвитку, оскільки перенесення функцій фінансування школи на базові підприємства (1984) посилило її зв'язки з соціокультурним середовищем, сільськогосподарським і промисловим виробництвом, однак не мало значного впливу на розвиток матеріальної бази сільської школи. Оснащення шкільного виробництва застарілою технікою і технологіями суперечило суспільним вимогам до трудової підготовки та забезпечення виробничого навчання.

Для цього етапу характерним було запровадження атестації керівників шкіл й окреслення вимог до соціального статусу сільського вчителя, що полягали в готовності до виконання соціальних, громадських обов'язків у сільському соціумі (пропагандистів, політінформаторів, агітаторів, відповідальних за зв'язки з базовими господарствами). Позитивною тенденцією розвитку сільської школи вважаємо державну підтримку випускників сільських шкіл, які виявили бажання навчатися на педагогічних спеціальностях, та соціальний захист сільського педагога (будівництво житла, формування позитивного суспільного іміджу вчителя).

Для періоду розвитку сільської школи в умовах становлення ринкових відносин у незалежній Україні (1991–1999 рр.) визначальною є особистісно орієнтована парадигма освіти на відміну від нормативно-знанневої, що домінувала в радянську добу. Для цього періоду провідною була внутрішньошкільна диференціація мети, завдань, змісту освіти учнів сільських шкіл і фахової підготовки вчителя, а також шкіл різних типів і структур. Внутрішньошкільна диференціація розвитку сільської школи в цей період ґрунтувалася на особистісних сенсах учнів щодо шкільної освіти, вартісної для них та соціокультурного середовища. Результатом історико-генетичного аналізу стала реконструкція соціально-педагогічних засад розвитку сільської школи в різні періоди для з'ясування чинників, що найістотніше можуть впливати на її поступ у сучасних умовах.

Висновки та перспективи подальшого дослідження проблеми.

Концепція дослідження соціально-педагогічних засад розвитку сільської школи України в означених хронологічних межах ґрунтується на розумінні того, що визначальними щодо трансформацій сільської шкільної освіти були суспільні, ідеологічні, політичні, соціально-економічні та культурні

пріоритети щодо підготовки учнів до праці. Для радянської доби означені пріоритети розвитку сільської школи базувалися на нормативно-знаннєвій парадигмі освіти та зовнішній диференціації. Мету, завдання, зміст освіти сільських школярів окреслювали постанови партійних пленумів і з'їздів, які дублювалися в нормативно-правових документах (насамперед, у законах про освіту). Розвиток сільської школи в незалежній Україні ґрунтується на особистісно орієнтованій парадигмі та внутрішньошкільній диференціації, що опирається на особистісні сенси учнів щодо вибору освітньої траєкторії та отримання результатів (освітнього продукту).

З огляду на достатньо широкий пласт дослідження в хронологічних межах, спільної нормативно-правової бази як для сільських, так і для міських шкіл, ми не ставили за мету охопити весь комплекс проблем, пов'язаних із розвитком сільської школи в Україні (друга половина 50-х – 90-ті роки ХХ ст.). У статті не розглядалися в повному обсязі теорія та практика виховання учнів, особливості підручникотворення для сільської школи, що складає інтерес до подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Березівська Л. Д. Реформування шкільної освіти в Україні у ХХ столітті : монографія / Л. Д. Березівська ; Ін-т педагогіки АПН України. – К. : Богданова, 2008. – 406 с.
2. Бурлака Я. З історії вітчизняної педагогіки: завдання, пошуки, проблеми / Я. Бурлака, Ю. Руденко // Рідна шк. – 1992. – № 1. – С. 7–13.
3. Гомоннай В. В. Антологія педагогічної думки Закарпаття (XIX – ХХ ст.) / В. В. Гомоннай. – Ужгород : Закарпаття, 1992. – 291 с.
4. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник / Семен Устимович Гончаренко. – Рівне : Волинські обереги, 2011. – 552 с.
5. Гупан Н. М. Актуальні проблеми методології історико-педагогічних досліджень / Нестор Гупан // Рідна шк. – 2013. – № 4–5 (квітень – травень). – С. 53–55.
6. Гупан Н. М. Українська історіографія історії педагогіки / Нестор Миколайович Гупан. – К. : АПН, 2002. – 223 с.
7. Диференціація навчання на різних ступенях загальної середньої освіти: теорія, практика, перспективи: матеріали методологічного семінару АПН України. 20 листопада 2008 року, Київ / [Кремень В. Г. [та ін.] – К. : Педагогічна думка, 2009. – 188 с.
8. Каракура Я. С. Українська історіографія: Курс лекцій / Я. С. Каракура. – К. : Генеза, 2004. – 496 с.
9. Курило В. С. Освіта і педагогічна думка Східноукраїнського регіону у ХХ столітті / Віталій Степанович Курило. – Луганськ : ЛДПУ, 2000. – 460 с.
10. Любар О. О. Історія української школи і педагогіки / О. О. Любар, М. Г. Стельмахович, Д. Г. Федоренко. – К. : Знання, 2003. – 449 с.
11. Пометун О. Нові підходи до вивчення змісту реалізації реалістичної освіти в школах України / О. Пометун, Г. Фрейман // Історія в школах України. – 2000. – № 1. – С. 2–7.
12. Сухомлинська О. В. Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем / Ольга Василівна Сухомлинська. – К. : А. П. Н., 2003. – 68 с.

РЕЗЮМЕ

Иванюк А. И. Дифференцированный подход к периодизации социально-педагогических основ развития сельской школы Украины.

В статье представлена авторская концепция дифференцированного подхода к изучению и периодизации социально-педагогических основ развития сельской школы Украины второй половины XX века. Сельская школа рассматривается как социально-педагогический феномен. Раскрыты приоритетные факторы развития сельской школы: запросы общества на подготовку учащихся к труду и жизнедеятельности в различных общественных сферах. Изменение заданий школы, содержательно-методического обеспечения, школьной сети и профессиональной подготовки учителя менялись в соответствии с нормативно-знаниевой парадигмой, присущей советской школе и личностно ориентированной в независимой Украине. Эта идея является определяющей для уточнения сущности внешней и внутришкольной дифференциации, что позволило определить особенности социально-педагогических основ развития сельской школы в указанных хронологических рамках.

Ключевые слова: сельская школа, дифференцированный подход, периодизация, период, этап, социально-педагогические основы, развитие.

SUMMARY

Ivaniuk H. Differentiated approach to periodization of social and educational framework for rural schools of Ukraine.

The article presents the author's concept of differentiated approach to the study of periodization and socio-pedagogical principles of rural schools of Ukraine in the second half of the twentieth century. Rural school is seen as a socio-pedagogical phenomenon. Decisive for the development of rural schools are the demands of society to prepare pupils for life and work in different social spheres. The essence of the change objectives, content and methodological support, the school network and professional training of teachers varied in accordance with the educational paradigms. This idea is crucial to clarify the nature of external (in the Soviet era) and intra-school (in independent Ukraine) differentiation, allowing clarifying the characteristics of social and pedagogical principles for rural schools in the indicated chronological limits. In the years of the Soviet era external differentiation was based on political and economic policies towards the village and was regulated with party documents. The limits of external differentiation defined in the education acts that duplicate party instructions. The period of development of rural schools in terms of market relations in the independent Ukraine is dominant intra-school differentiation of goals, objectives, content of teaching of rural students based on personal meaning for education.

Historical and pedagogical studies of definite problem based on an understanding of the priority of education paradigm that was decisive in the set of original and the upper limit of the era (Soviet schools) and schools in the independent Ukraine. Within an era we identified segments of time in historical and pedagogical development of rural school that has a beginning and completeness and is characterized by certain features of social needs on preparing young people for work and life (periods). In each period we singled out stages, characterized by chronological boundaries and essential features of the development of objectives of schooling of rural students, content, forms, methods of training and education, types of secondary schools, teacher requirements in a changing educational paradigms.

Periodization of socio-pedagogical principles of rural schools performed on two groups of criteria: social and pedagogical. The concept of social criteria embedded understanding of the impact of society queries on preparing students for life and work. To this group of criteria we refer compliance of objectives and contents of secondary education with needs of socio-economic development of the society; social ideas for the development of

rural schools; mechanisms of state regulation of development of rural schools; dependence types of rural schools, their structures and networks of economic, demographic, environmental factors; ties of secondary school to the cultural, social environment and economic entities in the village. To pedagogical criteria we refer: goal of education is determined by social need of preparation of youth for work; nature of the content and technological support of the educational process; network dynamics; the content and form of vocational training of the teachers; advanced teaching experience (innovative pedagogy); pedagogical theories and scientific support of rural schools in different periods.

Key words: rural school, differentiated approach, periodization, period, stage, socio-pedagogical principles, development.

УДК 355.377 «18»

С. В. Кормілець

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ВІЙСЬКОВО-ПРИКЛАДНА ПІДГОТОВКА В КАДЕТСЬКИХ КОРПУСАХ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ В ХІХ– НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Стаття присвячена дослідженню питань, пов'язаних з організацією військово-прикладної підготовки в кадетських корпусах Російської Імперії на територіях українських губерній у ХІХ – на початку ХХ сторіччя. Показані основні етапи становлення й розвитку системи військового виховання кадетів, наведені ключові компоненти спеціальної військової підготовки та вимоги, які висувалися до її організації. Приведено приклади організації літніх табірних занять у різних кадетських корпусах українських губерній, доцільність їх розташування й різноманітність постановки навчально-виховного процесу в них.

Ключові слова: кадетські корпуси, кадети, військово-навчальні заклади, літні табори, військове виховання, військово-прикладна підготовка.

Постановка проблеми. Сучасний стан розвитку й оновлення Української держави неможливо уявити без модернізації та перетворення системи військово-патріотичного виховання в загальноосвітніх навчальних закладах військового профілю. Саме тому значний науковий інтерес становить проблема дослідження питань військового виховання в кадетських корпусах створених на території Українських губерній у ХІХ – на початку ХХ століть, оскільки головним завданням цих освітніх установ було виховання професійних військових кадрів, які мали стати підґрунтям збройних сил держави. Оскільки неможливо створити ідеальну модель військового виховання на сучасному етапі без урахування переваг і недоліків попередників.

Аналіз актуальних досліджень. Система військового виховання в кадетських корпусах, розміщених на території Українських губерній виступає предметом переважно історіографічних досліджень, тому її дослідження носить загальний характер. Не зважаючи на те, що сьогодні існує низка вичерпних досліджень з історії розвитку та діяльності системи кадетських корпусів, де окремим питанням постають проблеми виховання,